

ЛАРИСА ЛУК'ЯНОВА, д-р пед. наук, професор
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
Адреса: вул. М. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна
E-mail: lukyanova_larisa@list.ru

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ-АНДРАГОГІВ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

АНОТАЦІЯ

У статті постулюється думка про концептуалізацію освіти дорослих, її характерні особливості, що стосуються особистості педагогічного персоналу, який працює з дорослою аудиторією. Обґрунтовано залежність функцій педагогічного персоналу системи освіти дорослих від основних характеристик суспільства. Представлено зміст інтегрально-рольової позиції викладача-андрагога, яка має три складові – предметно-змістову, проєктивно-технологічну та організаційно-діагностувальну, кожна з яких виконує важливі функції. Проаналізовано професійну діяльність педагога-андрагога як фахівця, який професійно займається організацією навчання дорослих; консультує, є співавтором індивідуальної програми навчання. При цьому у своїй професійній діяльності поєднує й інші функції, виконуючи при цьому різні соціальні ролі. Педагог-андрагог надає допомогу у відновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, а також методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих.

Ключові слова: педагогічний персонал, андрагог, освіта дорослих, андрагогічна підготовка, інтегрально-рольова позиція.

ВСТУП

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває освіта людини впродовж життя, важливою складовою якої є освіта дорослих. Саме освіта дорослих впливає на встановлення гармонійних взаємовідносин між суспільством й особистістю як невід'ємне право людини, зумовлене соціальною необхідністю сучасного соціуму.

На зламі століть сформувалося усвідомлення, що освіта дорослих вимагає ґрунтовної концептуалізації, оскільки, не зважаючи на існування певних концепцій вона ще не стала предметом спеціального осмислення, хоча має свою суттєву відмінність, що складається з багатьох чинників. Одним із найбільш вагомих у шереху цих чинників є, на наше переконання, особистість педагогічного персоналу, який працює з дорослою аудиторією.

Слід підкреслити, що проблема підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими набула особливого значення ще у 70-х роках ХХ ст., коли на міжнародних конференціях почала лунаати думка про необхідність створення умов для підготовки викладачів, які навчають дорослих. Отже, разом із усвідомленням значимості проблеми освіти дорослих усе більше загострюється проблема підготовки фахівців для цієї освітньої галузі (педагогічний персонал системи освіти дорослих: ті, хто працює у закладах і установах з перепідготовки, підвищення кваліфікації, корпоративного навчання, навчання людей третього віку та ін.).

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є аналіз професійної діяльності викладачів-андрагогів у контексті зарубіжного досвіду.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття «андрагогіка» було запроваджено до наукового обігу викладачем Бостонського університету М. Ноулзом – 1973 року ним було опубліковано працю «Дорослий учень. Забутий – покинутий», що містила

виклад першої цілісної теорії навчання дорослих. Андрагогічні дослідження на початку 80-х років активізували вчені Китаю, а з 90-х років ХХ ст. відповідні наукові розвідки активно проводяться науковцями США, Великобританії, Угорщини, Польщі, Росії, Естонії, Чехії, Словаччини, Фінляндії, Югославії, України й інших країн світу.

Проблеми навчання дорослих досліджували Дж. Адамс-Вебер, А. Гордон, С. Змішов, В. Пуцов, Е. Торндайк, психологічні особливості дорослих – Д. Біррен, Л. Бішоф, С. Джулард, Дж. Флевел та інші, психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів – В. Семиченко, теоретичні і практичні засади розвитку творчих здібностей дорослої людини з урахуванням психолого-педагогічних аспектів їх професійної підготовки.

Із загальнотеоретичних позицій для вивчення зазначеної проблеми мають суттєве значення праці С. Архангельського, В. Кларіна, М. Коллінза, Н. Протасової, Р. Симпсона, В. Фелера, М. Ярмаченка, які визначили методологічні та психологічні основи розвитку і вдосконалення системи післядипломної освіти.

Проблема професійної підготовки андрагогів знайшла своє висвітлення у роботах Р. Хеймстра. На думку дослідника, ефективність роботи фахівця в галузі освіти дорослих набагато залежить не тільки від рівня його професійної компетентності, але і від його власних філософських позицій і особистісних якостей [9].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зазначимо, ще у 1972 році постановою ЮНЕСКО визначено, що підготовці фахівців для роботи з дорослими має надаватися особлива увага. Наприклад, у Рекомендаціях ЮНЕСКО 1976 р. зазначалося, що «підготовка викладачів до навчання дорослих повинна передбачати знання з теорії освіти дорослих, розуміння та особистісне ставлення до предмету, певні професійні уміння» [8, с. 18].

По-перше, професійна підготовка викладачів повинна відображати сформовані практичні уміння з навчання дорослих; по-друге, принципи підготовки викладачів до навчання дорослих мають відображати такі положення як реалізація співпраці з колегами; добровільне навчання; мінімальна кількість екзаменів, оцінок, акредитацій; доступність; потребу «змінити самого себе».

Оскільки освіта дорослих ніколи не буває нейтральною, отже і фахівці, які працюють у цій сфері, не можуть працювати відсторонюючись від суспільно-економічних змін, потреб суспільства, вимог ринку праці та ін. Вони надають знання, організовують навчання і заохочують до нього, базуючись на соціальній, політичній, культурній ситуації і пріоритетах соціуму загалом та конкретної країні, зокрема. Педагогічний персонал у роботі з дорослою аудиторією має бути відкритим для спілкування, відповідати за розвиток особистості та соціальне втручання. Участь у навчанні дорослих означає взаємодію, що базується на демократичних цінностях, використання свободи з відповідальністю, на толерантності й солідарності [7].

Так, американські дослідники обґрунтовують положення щодо залежності функцій андрагогів від основних характеристик розвитку суспільства. Зокрема названо п'ять провідних чинників, що зумовили зміни у підходах до навчання дорослих з позиції професійної діяльності андрагогів, а саме: швидкі зміни в суспільстві, домінування новітніх технологій, диверсифікація спеціалізацій, ускладненість взаємовідносин, широкі можливості [5; с. 12].

Викладач-андрагог – суб'єкт процесу навчання дорослих, в якому надзвичайно велику роль відіграє рівень його професійної підготовки. У цьому сенсі слід наголосити, якісна відмінність виконуваних професійних ролей андрагога фіксується у нових термінах і визначеннях, що підкреслюють цей вид діяльності. Наприклад, тьютор – забезпечує

супровід індивідуальної освітньої програми в системі підвищення кваліфікації; фасилітатор, полегшує процес доручення дорослої людини до знань; модератор – виконує функції консультанта, який допомагає групі дорослих ефективно використовувати свої внутрішні ресурси для розв'язання актуальних (життєвих і професійних) проблем.

Усе ж таки, хто такий андрагог? Андрагог та його соціальну роль у суспільстві не можна брати до уваги тільки з позиції реальної потреби життя, оскільки мова йде про виконання певних специфічних функцій або ролей, а не про професійно підготовлених фахівців, які володіють відповідними компетенціями.

Ми поділяємо думку російської вченої Г. Сухобської про те, що «андрагог» це не професія, як і «педагог». Це узагальнена назва різних інформаційно-освітніх ролей [4]. Якщо у центральну позицію посідає процес навчання, тоді це «вчитель», «викладач», якщо мова йде про формування духовно-моральної сфери особистості, а також форми людської поведінки, це – вихователь, якщо консультування для самонавчання – «тьютор», «консультант» і т.д. Існує багато таких функціональних ролей: наставник на виробництві і коуч, майстер або педагог професійного навчання, тренер, модератор тощо.

Уважаємо, що доречним є таке визначення: андрагог – це фахівець, який професійно займається організацією навчання дорослих; консультує, є співавтором індивідуальної програми навчання, проте у своїй професійній діяльності поєднує й інші функції, виконуючи при цьому різні соціальні ролі (надає допомогу у відновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих). Андрагог працює з дорослими у різних напрямках формальної, неформальної, інформальної освіти, «веде» його не тільки до розв'язання конкретних завдань, але й до критичного осмислення

реальності, свідомого розширення партнерських зв'язків у цивілізованому суспільстві, діалогу цінностей і культур світового освітнього простору, до толерантності і «конституційного патріотизму».

Загалом ролі педагога для дорослих визначаються достатньо широко. Більшість дослідників лише натякають на їх характеристику або надають загальну інформацію, з якої можна робити різні висновки щодо її змісту. Зокрема у науковій літературі можна знайти такі: вчитель, інструктор, помічник, фасилітатор, консультант, брокер, агент змін, тьютор, коуч, ментор, наставник (Boud and Miller 1998; Johnson 1998). Водночас, праць, що безпосередньо висвітлюють інтегрально-рольові позиції педагога-андрагога, достатньо мало, оскільки зазвичай в освіті дорослих значно більше уваги приділяється саме дорослому учню, а не педагогічному персоналу.

Проаналізуємо погляди щодо змісту інтегрально-рольової позиції педагога-андрагога. Так, за твердженням С. Вершловського, андрагог виконує три ролі: *«лікаря-психотерапевта»*, який надає допомогу у поновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, знижує рівень тривожності суб'єктів навчання; *«експерта»*, який володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності, тих хто навчається; *«консультанта»*, який володіє методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих [1, с.33–36].

Можна розглянути інший підхід щодо ролей педагога-андрагога, які є взаємопов'язаними, взаємодоповнюваними і взаємозалежними, висвітлений у працях дослідників з Великобританії: фасилітатор, вчитель, тренер, гід [7]. У запропонованому варіанті роль «вчителя» базується на ключовому слові «знання» і означає, що організатор навчання-учіння поводить як експерт, завдання якого передавання знань. Основне завдання – створити позитивне навчальне середовище. При виконанні ролі «гіда» ключовим словом виступає «організація». Завдання цієї ролі –

орієнтувати дорослих учнів працювати на сам процес. Для цього педагоги дорослих шукають способи заохочення внутрішньої мотивації учнів. У процесі виконання ролі «фасилітатор» ключовим є «ставлення» й означає, що робота в групах здійснюється ефективно, організатор навчання допомагає кожному знайти своє місце і роль в мережі відносин. Тренер – ключове слово – «навички».

Проте, нам більш близькою є позиція І. Есмаа, на думку якого, педагог відіграє декілька ролей для створення сприятливого середовища у навчанні дорослої людини – педагог є (або, принаймні, має бути) активним у соціальному житті, дослідником, організатором навчання, тьютором і консультантом. Але перш за все, педагог – це носій культури [6, с. 16]. Проте у навчальному процесі він відіграє одночасно усі ці ролі, забезпечуючи належний рівень освіти і постійне самоудосканалення, таким чином можна вести мову про інтегрально-рольову позицію педагога-андрагога.

Отже, узагальнення праць показало, що виконання педагогічним персоналом у роботі з дорослими різних ролей висвітлює його поле діяльності загалом і спонукає до визначення інтегрально-рольової позиції. Загалом ця позиція має сукупний зміст, який реалізується у трьох складових:

1) предметно-змістовій (теоретичне обґрунтування й відбір змісту навчальної інформації, спрямованої на особистісний і професійний розвиток, створення умов для її свідомого сприйняття з подальшим використанням на практиці);

2) проектувально-технологічній (відбір і структурування змісту, форм спільної діяльності, розробка навчального плану, технологій реалізації програм підготовки, індивідуального просування);

3) організаційно-діагностувальній (забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчальному процесі, визначення особистісних

потреб, можливостей розвитку дорослого учня з урахуванням його індивідуальних досягнень).

Така інтегрально-рольова позиція фахівця, який працює в сфері освіти дорослих, вимагає сукупності знань, що становлять основу його професійної підготовки. На нашу думку, основою такої підготовки є методологічні знання, психолого-педагогічні знання про дорослу людину, загальнокультурні знання і уміння, теоретико-технологічні знання щодо активних методів і форм навчання дорослих, методичні знання, практико-технологічні знання й організаторські уміння, проектувальні знання і вміння.

Професійна діяльність педагога-андрагога полягає у навчанні, консультуванні, наданні соціальної допомоги та виконанні організаційно-управлінських функцій у середовищі дорослих людей.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, фахівці, які надають освітні послуги дорослим в Україні, переважно не мають спеціальної андрагогічної підготовки. У кращому разі це викладачі вищих навчальних закладів, але як правило, це особи, які мають педагогічну освіту, проте без відповідного професійного спрямування, або практики, які не мають спеціальної педагогічної підготовки. Андрагогічна підготовка фахівців, які працюють в установах і організаціях освіти дорослих інституціонально практично не оформлена. Отже, необхідно визначити перелік і закріпити в юридичних нормах функціональні обов'язки фахівців, зайнятих у сфері освіти дорослих, у тому числі викладачів ВНЗ, а також закладів післядипломної освіти, консультантів, тьюторів, адміністраторів, управлінців, соціальних працівників, працівників корекційних установ і закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вершловский С. Образование взрослых в России: вопросы теории : [Электронный ресурс] : <http://www.znanie.org/docs/Vershl.htm>
2. Змеев С.И. Андрогикика: теоретические основы обучения взрослых / С.И.Змеев: Ин-т общего образов. - М.: ИОО МО РФ.1999. - 215 с.
3. Кукуев А.И. Андрагогическая подготовка педагогов в системе вузовского и постдипломного образования в контексте стратегии развития российского образования в XXI веке / А.И. Кукуев // Монография. Под ред. Е.В. Бондаревской. – Ростов-на-Дону : «Булат», 2007. – С. 349-407.
4. Сухобская Г.С., Шадрина Т.В. Андрагогическая направленность профессионально-педагогического образования : социокультурные предпосылки [Электронный ресурс] : <<http://ext.spb.ru/index.php/2011-03-29-09-03-14/108-custom-person> >
5. Brookfield S. Training educators of adults: the theory and practice of graduate adult / S. Brookfield. – London - New York : Routledge, 1988 – 344 p., с. 12.
6. Eesmaa I. The adult educator's different roles / I.Eesmaa // The Art of Being an adult Educator: A Handbook for Adult Educators-To-Be. – Copenhagen: Danish School of Education, Aarhus University, 2010. – 62 p.
7. Towards becoming a good adult educator: Recourse Book for Adult Educators: edited by T. Jaager J. Irons // Project «A Good Adult Educator in Europe». – No 114092. – СР. – 2006. – 64 p.
8. UNESCO. General Conference, 19th Session Report. – Nairobi : UNESCO, 1976. – 21 p.
9. Hiemstra R. Lifelong education and personal growth / R. Hiemstra ; ed. A. Monk // The Columbia retirement handbook. – N. Y : Columbia University Press, 1994. – 200 p.